

Ozsváth Judit²⁴⁰

„Segíteni a nemzetet, hogy történelmi hivatását betöltse” – Az ifjúságszervező és lapszerkesztő Márton Áron gondolatai az értelmiség feladatvállalásáról

Márton Áron, a későbbi nagy erdélyi római katolikus püspök 1930-tól vált egyre szélesebb körben ismertté. Ennek az évnek a végén hívták el ugyanis – a gyulafehérvári levéltárosi funkcióból – Kolozsvárra, előadásokat tartani a katolikus egyetemi ifjúság részére, majd a következő évtől már egyetemi lelkészi kinevezést kapott a kincses városba.

Tanulmányom elején a Márton Áront fogadó helyzetre mutatok rá, majd rátérek a püspökké való kinevezése (1938) előtti tevékenységének ismertetésére, kiemelve az értelmiségi szerepvállalással kapcsolatos elveit.

Katolikus egyetemisták Kolozsváron

A trianoni határmódosulás után felekezeti alapon szerveződött a Kolozsváron tanuló magyar egyetemista és főiskolás ifjúság. Az első felekezetek fölötti ifjúsági fórumot a szegedi tanulmányok után hazatért Jancsó Béla alapította meg 1929-ben, Székelyek Kolozsvári Társaságának Főiskolás Tagozata néven, majd következő évben az Erdélyi Fiatalok című főiskolás folyóiratot és annak ifjúsági mozgalmát hívta életbe többedmagával.²⁴¹ A történelmi egyházak berkeiben viszont ekkorra már helyel-közzel jól szervezett ifjúsági/egyetemi élet indult.²⁴² Minden felekezet igyekezett hallgatóinak kolozsvári lakhatásáról is gondoskodni, saját bentlakásaiban biztosítva szállást számukra, így ezekben lassan „új szellem, otthonias légkör és fegyelmezett munkarend honosodott meg”.²⁴³

²⁴⁰ A szerző a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem Pedagógia és Alkalmazott Didaktika Intézetének adjunktusa.

²⁴¹ A havonta megjelent folyóirat az erdélyi magyar ifjúság közös céljait kívánta támogatni olyan módon, hogy közben tiszteletben tartotta és támogatta a társadalmi, felekezeti, művelődési és más alapon szervezett csoportosulások önszervező tevékenységét. A lap *Egyesületi Élet* című rovatában rendszeresen beszámoltak a felekezeteken belüli ifjúsági munkáról is.

²⁴² A református hallgatók az 1921-ben megalakított Ifjúsági Keresztyén Egyesületben (IKE), az unitáriusok az 1927-ben újjászervezett Dávid Ferenc Egyletben tevékenykedtek.

²⁴³ Antal Árpád: *György Lajos életműve*. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár 1992, 21.

A katolikus fiú hallgatók bentlakása a több száz éves múltra visszatekintő Báthory-Apor Szemináriumban, vagy ahogyan a diáknyelv hívta: a Szentjós-kában²⁴⁴ volt. Ennek igazgatását a 18. század végétől – megszakításokkal – a piaristák vették át. Az 1928/29-es tanévtől kezdte meg tanulmányi igazgatói működését a németországi tanulmányútról hazatért, filológiai doktorátussal és több évi tanári, kutatói, sőt némi intézményszervezői és folyóiratszerkesztői tapasztalattal is rendelkező György Lajos. György Lajos a kinevezését követő rövid időn belül a problémákat felmérő és azok megoldására irányuló jól átgondolt programtervet küldött a Státus nevelésügyi osztályának.²⁴⁵ György Lajos ekkortájt egy, szemináriumi rendszerben működő, felekezetek felett álló intézet létrehozásán és igazgatásán és a katolikus főgimnázium földszintjén kialakított korszerű magyar könyvtár (a Lyceum-könyvtár) felszerelésén is dolgozott.²⁴⁶

A Báthory-Apor Szeminárium gróf Majláth Gusztáv Károly püspök támogatását is élvezte, aki személyes kapcsolatot ápolt a bentlakókkal, s a diákság is rendszeresen látogatta őt Gyulafehérváron.

Az 1931/32-es akadémiai évben 165 egyetemi és főiskolai hallgató nyert elhelyezést a Báthory-Apor Szemináriumban. A legtöbben (73-an) a Székelyföldről, 51-en Közép-Erdélyből, 40-en a harárvidékekről érkeztek és egy hallgató óromániai volt.²⁴⁷

Az intézeti tanulószobákon kívül a hallgatók kedvenc tanulóhelye volt a közeli, jól felszerelt, a jelzett időben valóságos szellemi műhelyként működött Lyceum-könyvtár,²⁴⁸ de többen jártak az Egyetemi-könyvtár olvasótermeibe is.

A szeminárium lakói közül az első időben a legtöbben jogot hallgattak vagy tanárnak készültek, de voltak orvostanhallgatók, kereskedelmi és zeneakadémiai hallgatók is. Az egyetemisták évente tanulmányi ívet tölthettek ki, amin elért eredményeikről is be kellett számoljanak. Az 1931/32-es tanévről összeállított jelentésében György Lajos megemlíti, hogy a bentlakók 93 százaléka sikeresen letette vizsgáit, bár megjegyzi, hogy a – kielégítőnek mondható – tanulmányi eredmény elbírálásánál „arról a szemponttól sem szabad megfeledkezni, hogy természetesen az ifjúság is megérezte az elmúlt esztendő súlyos

²⁴⁴ Az intézet védőszentje Szent József volt.

²⁴⁵ Dr. György Lajos tanulmányi igazgató betérjeszti a Szent József finevelő intézet tanulmányi programját. Erdélyi Katolikus Státus Levéltára (a továbbiakban: EKSL), IV. 4/b. 404. d. 2476.

²⁴⁶ Ozsváth Judit: György Lajos ifjúságszervező tevékenysége Kolozsváron a két világháború között. In: XV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia – Győr 2011. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Győr 2012, 13–16.

²⁴⁷ György Lajos: Jelentés a Báthory-Apor Szeminárium 1931/32. évi tanulmányi állapotáról. EKSL, IV. 4/b. 404. d. 2476/1928. alapszám, iktatószám nélkül, 1.

²⁴⁸ A György Lajos által felszerelt Lyceum-könyvtár segédkönyvtárosai (az első időkben Venczel József, Kekel Béla és Princz János) a szeminárium diákjai közül kerültek ki.

gazdasági válságát, ami nála a közegélyezés minimumra csökkenésében, illetőleg teljes elmaradásában nyilvánult meg”. Ezzel együtt elismeri, hogy szorgalom és komoly munka jellemzi az ifjúságot „és annak átérzése, hogy a mai nehéz idő és a kisebbségi helyzete komoly munkát és alapos kötelességteljesítést kívánnak tőle, ha egyáltalában a versenyt állani s boldogulni akar. Ez a közszellem még azokra is buzdítólag hat, akik különben hajlamosak lennének az egyetemi feladataikkal megalkudni. Ritkán van ugyan alkalom arra, hogy egyik-másiknál a tanulmányokban való tudományos elmélyülést tapasztaljunk, de annak a mértéknek, amelyet a román egyetem felállít, a magyar ifjaink elég jól, több esetben kiválóan tudnak megfelelni. Éppen azért, mert a középszerű tehetség és szorgalom a rendszeres munkával minden különösebb megerőltetés nélkül is boldogulhat, másrészt az intézet a nyújtott előnyök ellenében mindenkitől jogosan megkövetelheti az egyetemi tanulmányainak pontos betöltését, nem is szólva a kérdésnek az egyénre és az erdélyi magyar társadalomra vonatkozó erkölcsi oldaláról.”²⁴⁹

Hagyományainak megfelelően a szeminárium felvállalta az egyetemi ifjúság tanulmányainak támogatását is, ám a gazdasági válság miatt a harmincas évek elején ennek csak kevésbé tudott megfelelni. Bár a szemináriumi rendszerben folyó oktatásra és korrepetálásra igény lett volna, kezdetben valamivel több, 1931-ben csupán két idegen nyelvi kurzus megtartására nyílt lehetőség. Mivel a fiúk egyharmada állami középiskolából került ki, hiányos magyar műveltséggel rendelkezett, aminek pótlása elsőrendű fontosságú lett volna. György Lajos ilyen irányú aggodalmának több írásában is hangot adott.²⁵⁰ Az 1932-es beszámolóban így írt erről: „Vannak ezek közt olyanok, éppen az idén végzettek, akik jövőre már a mi iskoláink katedráira kerülnek, a mi ifjúságunk nevelésére és oktatására, egy olyan kultúrával és tudásanyaggal, amelynek a mi múltunkkal és szellemi életünkkel már csak laza összefüggései vannak. Észre kell vennünk, hogy szemünk előtt nő fel egy olyan nemzedék, amely már nem áll a mi hagyományos ideáljaink alapján. Ha ezt az elszintelenedő folyamatot és gyengülő öntudatot céltudatosan ellen nem súlyozzuk, káros követelményeinek felelősségét is hordoznunk kell.”²⁵¹ Tanulmányi szempontból tehát ekkortájt keveset nyújthatott a Báthory-Ápor Szeminárium, de a közösségi életre azért az ott élőknek is nyílt lehetősége. Egyrészt a Puskás Lajos főgimnáziumi tanár által vezetett cserkészfoglalkozások, másrészt az Erdélyi

²⁴⁹ György Lajos: *Jelentés a Báthory-Ápor Szeminárium 1931/32. évi tanulmányi állapotáról*. Erdélyi Katolikus Státus Levéltára, IV. 4/b. 404. d. 2476/1928. alapszám, iktatószám nélkül, 2.

²⁵⁰ Vö. Dr. György Lajos tanulmányi igazgató betérjeszti a Szent József finevelő intézet tanulmányi programját. EKSL, IV. 4/b. 404. d. 2476; GYÖRGY Lajos, *A magyar tudományosság és a magyar tanárképzés jelenlegi helyzete és feladatai Erdélyben. 1927. február 12.* Gyulafehérvári Érseki és Főkáptalani Levéltár (a továbbiakban: GYÉFKL), VI. 11/b. 4. d. 18. cs.

²⁵¹ Dr. György Lajos tanulmányi igazgató betérjeszti a Szent József finevelő intézet tanulmányi programját. EKSL, IV. 4/b. 404. d. 2476, 3.

Római Katolikus Népszövetség keretén belül szervezett Egyetemi és Főiskolai Szakosztály programjaiba való bekapcsolódás által.

A Római Katolikus Népszövetség Egyetemi és Főiskolai Szakosztálya

A jelzett időben György Lajos tanulmányi igazgató irodája²⁵² és lakása is a Báthory–Apor Szeminárium központi épületében volt, nem messzi az említett szakosztály irodájától, így szoros kapcsolat alakult ki közöttük. Mivel a hallgatók felekezeti feletti egyesületbe tömörülését nem tette lehetővé az egyetem vezetősége, ilyen módon szervezett formában nem valósulhatott meg a diákság önképzése sem. Erre a kérdésre is a történelmi egyházak igyekeztek választ adni, illetve ilyen célt szolgált a György Lajos által kezdeményezett és néhány évig működtetett felekezeti feletti szeminárium is.

A katolikus egyetemi hallgatók ilyen célból a fent említett szakosztályba tömörültek. Az Egyetemi és Főiskolai Szakosztály 1928. június 13-án alakult, de csak a következő egyetemi évben kezdte meg tevékenységét.²⁵³ Az 1928/29-es tanév elején Majláth Gusztáv Károly püspök Patay József piarista rendfőnököt nevezte ki a szakosztály egyházi elnökévé, a világi elnök pedig dr. György Lajos szemináriumi tanulmányi igazgató lett. A szakosztály tagjai közé nem bentlakó hallgatók is tartoztak, de munkatársai nagyjából onnan kerültek ki. A szeminárium lakói számára viszont elsődlegesen ez a szakosztály biztosította az önképzési és kulturális lehetőségeket.²⁵⁴

1929 januárjában származási hely szerinti ifjúsági körök alakultak, amelyek saját programokat szerveztek. Az 1931/32-es tanévtől kezdődően különösen felélénkült a katolikus egyetemi

²⁵² György Lajos tanulmányi igazgatói kinevezését talán nem kísérte a piarista atyák legnagyobb rokonszenve. Miként a Lyceum-könyvtár felszerelésekor, úgy a tanulmányi igazgatói munka megkezdésekor is némi tartózkodás tapasztalható részükről. Erre enged következtetni György Lajos tanulmányi igazgatói irodájának kérdésével kapcsolatos, egy 1928-as keltezésű státusi jelentésben található megjegyzés is. (Vö. *György Lajos 1928. december 3-i levele az Erdélyi Római Katolikus Státus tanulmányi referenséhez címzett levele*. EKSL, IV. 4/b. 404. d. 2476.) Ehhez talán az új vezetői munkakör – kinevezéssel egyidejű – pontos meghatározásának hiánya is vezetett. Az említett jelentésre küldött státusi válasz – a tanulmányi igazgatói munkakör pontos meghatározása mellett – a következő beszédes megjegyzéssel zárul: „Mivel végül az intézeti tanulmányi rendnek az intézeti életrenddel való szükséges összhangba hozatala megosztott formában előre láthatólag kevésbé lesz elérhető hatásköri kollíziók nélkül, megfontolandó volna, hogy nem lehetne-e a bevezetendő új intézeti rend- és fegyelem s a kívánatos tanulmányi eredmény érdekében az intézet egész szellemi vezetését egy kézben összpontosítani.” *Dr. György Lajos tanulmányi igazgatói megbízása a Szent József finevelő intézetben*. EKSL, IV. 4/b. 404. d. 2476.

²⁵³ A Szakosztály megalakulásától a Pax Romana nemzetközi diákszövetséghez csatlakozott.

²⁵⁴ A Báthory-Apor Szeminárium lakói közül többen kapcsolódtak az – 1914-es megszűnés után Hirschler József pápai prelátus, plébános vezetése alatt 1926–27-ben újra életre keltett és 1931-ig működött – Mária Kongregációhoz is. Mások a szegények támogatását célul tűző Szent Vince Konferenciában kerestek teret tevékenységüknek, ismét mások pedig a Puskás Lajos intézeti felügyelő tanár által vezetett öregcserkész csapathoz csatlakoztak.

hallgatók egyesületi élete. Ekkortól kapott hangsúlyozottabb figyelmet programjukban a falumunka, intenzívebben foglalkoztak az ifjúság szociális problémáival, az egyetemesen magyar és erdélyi kérdésekkel, illetve azok megoldási lehetőségeivel. Ebben a tanévben került az egyházi elnöki tisztségbe Márton Áron is.

A szakosztály egyik főtitkári tisztségét betöltő Venczel József és György Lajos tanulmányi igazgató ekkor már hosszabb ideje munkakapcsolatban (is) állott egymással, a Lyceum-könyvtár vezetése kapcsán. Az egyházi ügyek iránt mélységesen elkötelezett tudós-tanár György Lajos kétség kívül legjobb segítőjére (sőt barátjára) talált a már középiskolás korától tudományos tevékenységet folytató joghallgató Venczel Józsefben.²⁵⁵ A Báthory-Apor Szeminárium-béli közös lakhelyük általi napi találkozók, a diákság életét, jövőjét érintő kérdések tárgyalása során minden bizonnyal egyre csak mélyült kapcsolatuk. Ilyen megalapozása lehetett annak a közös döntésnek, mely szerint vitadélutánra hívják meg Kolozsvárra a gyulafehérvári püspökségen szolgálatot teljesítő, de korábbi ifjúságnevelő munkájáról és folyóiratokban, újságokban megjelent írásairól már valamennyire ismert Márton Áront. A meghívás hátterében minden bizonnyal elsősorban a diákság körében egyre jobban hódító kommunista eszmék visszaszorítása szerepelt.

A szemináriumi épületben lakó György Lajos és Venczel József minden bizonnyal legközelebbi szemlélői voltak a történéseknek, együttléteik alkalmával gyakran nyílt alkalmuk azok elemzésére, így – és az Egyetemi és Főiskolai Szakosztály vezetőségében betöltött funkciójuk által is – érthető, miért tőlük eredt Márton Áron előadásra való meghívásának gondolata. A felkérésben nagy valószínűséggel szerepelt az is, hogy az előadás tartsa szem előtt az ifjúság körében érzékelt világnézeti elbizonytalanodást is. Ennek hátterében György Lajos az elhelyezkedési és érvényesülési lehetőségek beszűkülése fölötti csüggedtséget is látta, és ezért is szólított határozottabb éberségre: „Nem szabad megállanunk a félmegoldásoknál, hanem mindent meg kell tennünk, amit jónak, helyesnek és szükségesnek tartunk ifjúságunk világnézetének és szellemének biztosítására. Itt a mulasztáson vagy a tennivalók fel nem ismerésén helyrehozhatatlan kockázatok múlnak” – írja.²⁵⁶

Márton Áron tökéletesen megfelelt meghívói elvárásának, így a kereső fiatalokkal szemben empátiát tanúsító, az ő nyelvükön szólaló, ám határozott hangvétellű és világos gondolatvezetésű beszédének nagy sikere volt. Ezen felbuzdulva határozta el György Lajos és

²⁵⁵ Kiemeljük, hogy Venczel József már érettségizett diákként 10000 lejes díjat nyert az Erdélyi Helikon kösépiskolai irodalmi pályázatán, *A falu a XXI. század magyar irodalmában* című dolgozatával. Egyetemi hallgatóként is számos – főként szociálpolitikai témájú – írása jelent meg a különböző erdélyi magyar folyóiratokban.

²⁵⁶ György Lajos: *Jelentés a Báthory-Apor Szeminárium 1931/32. évi tanulmányi állapotáról*. EKSL, IV. 4/b. 404. d. 2476/1928. alapszám, iktatószám nélkül, 5.

Venczel József, hogy véglegesen „elkéri” az egyetemisták pasztorációjára Márton Áront a gyulafehérvári püspöktől. Küldöttséget menesztettek hát Gyulafehérvárra a következő kéréssel: „A jelenlegi kolozsvári katolikus egyetemi hallgatóság számára a korszerű kérdések és világnézeti eszmék keresztény képviselőjére egy, a főiskolai ifjúságot vezető egyéniségre van szükség, melyre minden tekintetben az eszmék és irányzatok harcában a legkorszerűbbnek és legalkalmasabbnak Márton Áron gyulafehérvári püspöki titkárt tartjuk. Ezért kérjük az Egyházmegyei Hatóságot, szíveskedjék az Ő személyében főiskolai vezető, prézest kinevezni.”²⁵⁷ Majláth püspök engedett a kérésnek, és – gyulafehérvári levéltárosi állásának megtartása mellett – a kolozsvári egyetemi ifjúság lelki életének pasztorációja mellett az Egyetemi és Főiskolai Szakosztály igazgatásával bízta meg őt.

Ezen a ponton nyomatékosítjuk, hogy bár a katolikus hallgatók körében is felbukkanó kommunista eszmék valóban aggodalomra adhattak okot, a jól szervezett közösségi, tanulmányi és lelki élet azért legtöbbjük számára biztos bázist jelentett. Ennek háttérben pedig elsődlegesen a helyzetet helyesen felmérő, rendkívül igényes György Lajost kell látnunk, aki következetesen és határozottan szervezte és felügyelte a (nem csak) katolikus egyetemisták életét. György Lajosban tehát a kialakult helyzetet felelősen szemlélő és annak jobbításán folyamatosan szorgoskodó munkatárs „várta” Márton Áront Kolozsváron. A Gyulafehérvárról ingázó Márton Áron számára ilyen körülmények között még egyértelműbbé lettek a teendők. Az újtját kereső Egyetemi és Főiskolai Szakosztály vezetősége egyre erőteljesebben szorgalmazta a határozott célok megfogalmazását, azok elkötelezett követését: „A tisztikar tudatában van annak, hogy az egyesületi élet első alapfeltétele a progresszív fejlődés, az egyesület kitűzött célja felé való biztos haladás. Ezért az egyesület célja, hogy összegyűjtse a Kolozsváron tanuló római katolikus főiskolai hallgatókat, hogy beléjük oltsa az ezeréves faji öntudat erdélyi kiteljesülése mellett a kétezer éves kultúrákat teremtő és fenntartó keresztény katolicizmus meggyőződését” – fogalmazott Venczel József az 1931. november 29-én tartott közgyűlésen. Márton Áron ezen a fórumon ismertette először programját. Az Erdélyi Fiatalok *Egyesületi élet* rovatában található rövid beszámoló alapján az új ügyvezető igazgató „három dolgot sürget: a vallás-erkölcsi felfogás elmélyítését, a szociális gondolat tiszta felfogását és a falumunka általánosítását”.²⁵⁸ A rövid írás szerzője hozzáteszi: „Az egyesület örömmel fogadta Márton Áront, kiben egy új lendületes, munkás korszak biztosítékát látja.” Ugyanakkor az is igaz, hogy nagy hatású prédikációi és erőteljes szervezőmunkája nyomán Márton Áront hamarosan és egyre erősebben támadták a marxista

²⁵⁷ Antal Árpád: Venczel József életpéldája. *Keresztény Szó*, 1993/11. sz. 19.

²⁵⁸ A R. K. Népszövetség Egy. és Főisk. Szakosztályának közgyűlése. *Erdélyi Fiatalok*, 1931/8–10. sz. 162.

elveket valló főiskolás fiatalok, nem egyszer röpiratokat szórtak szét ellene, s fenyegetésükkel is szembe kellett néznie.²⁵⁹ Ez azonban nem fékezte őt a jól megtervezett munkában.

Márton Áron az ifjúság körében – komoly kihívásokkal szembesülve

Az egyetemista szokosztály munkájában azonban 1931-től mindenek előtt Márton Áron és György Lajos játszott meghatározó szerepet. Közös munkálkodásunk kezdetén György Lajos és Márton Áron közül előbbi volt a merevebb szemléletű. Ezt elsősorban korábbi, a Pásztortűz című folyóiratnál folytatott rövid főszerkesztői munkája és a kolozsvári magyar egyetemi ifjúság tanulmányi ügyeiről írt beszámolóí alapján mondhatjuk. Ugyanígy látta ezt a György Lajos életművét kutató Antal Árpád is: „Kellott ez a kitérő annak a megújulásnak, a jelen realitásaira odafigyelő s a tétlen sopánkodást elutasító szellemi erjedésnek a jelzésére, amelyet Márton Áron indított el az ifjúság körében. Az ő lendülete, dinamikus egyénisége magával ragadja a fél évtizeddel idősebb György Lajost is, aki lassan kezdi levetkőzni korábbi merevségét s több nyitottsággal szemlélni az új évtized fejleményeit.”²⁶⁰

Márton Áron fiatalokkal való kapcsolatának alapja a beléjük helyezett bizalom volt, aminek több fórumon is hangot adott. Nem utasította vissza az ifjúság apákat hibáztató magatartását, ám igyekezett nemesebb célok felé irányítani a múltban rekedt gondolkodást.²⁶¹ Írásaival, beszédeivel elsősorban a saját magukba, illetve az általuk munkált jövőbe vetett bizalmát adta vissza a fiataloknak. Ám jól tudta, hogy a liberális, sőt marxista elvektől is megérintett gondolkodást elsősorban a céltudatos nevelőmunka képes átalakítani. Ilyen körülmények között „meggyőződéses munkáját egyeseken kezdi, vezetőséget nevel annak a főiskolás egyletnek, melynek irányítását egy év múlva ténylegesen átveszi” – emlékezik vissza 1938-ban Venczel József.²⁶² „És hogy nevel bennünket? – folytatja. Szó és magyarázkodás nélkül kezünkbe adja a Quadragesimo Anno szövegét, önmagunktól leszünk a keresztény szociális tanok híveivé; hosszasan elvitatkozik mindegyikünkkel, nem unja és nem int le: észrevétlenül azzá lesz egyesületi és magánéletünk, amivé lennie kell, s amire most oly büszkék vagyunk.” A hit elmélyítése mellett az apostoli lelkület kialakítását is elsőrendű feladatnak tekintette, ennek érdekében különösképpen a személyes kapcsolattartásra törekedett. Személyes

²⁵⁹ Vö.: Venczel József: Márton Áron és az ifjúság. *Az Apostol*, 1938/41. sz. 3.

²⁶⁰ Antal Árpád: *György Lajos életműve*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 1992, 21.

²⁶¹ Szalay Jeromos Márton Áron életútját bemutató könyvében említi, hogy mielőtt Márton Áron elkezdte volna kolozsvári működését, Mailáth püspök elvitte őt Rómába, és bemutatta XI. Pius pápának, mint a kolozsvári magyar egyetemi ifjúság szónokát. „Szereted az ifjúságot? – kérdezte tőle XI. Pius pápa. Az igenlő válaszra a pápa folytatta: Az ifjúság szeretete és nevelése korunk legfontosabb feladata. Erre a munkára adom különös áldásomat.” (Szalay Jeromos: *Márton Áron erdélyi püspök*. Párizs, 1953, 99.)

²⁶² Venczel József: Márton Áron és az ifjúság. *Az Apostol*, 1938/41. sz. 3.

találkozásokra leginkább közös lakhelyükön, a Báthory-Apor Szemináriumban nyílt lehetőség.

A megerősödő kolozsvári újkatolikus ifjúsági mozgalom komoly bemutatkozása volt az Erdélyi Tudósító „fiatalok száma”. 1932 tavaszán Veress Endre szerkesztő átengedte nekik a pünkösdi számot; annak hatvan lap terjedelmű, gazdag és változatos tartalmú anyagát Venczel József segítségével Márton Áron szerkesztette. Az új egyetemi lelkész ezt a fórumot is megragadta, hogy kifejezze e válságos idő fiataljaiba vetett mélységes bizalmát: „A kívülálló s a főiskolás ifjúság életét csak a híradásokból és szereplésekből ismerő nem sejtí, hogy ez a fiatalság milyen eszmék, ellentétes erejű gondolatok ütközőjében áll. Kapitalizmus és kommunizmus, istenhit és istentagadás, nemzeti gondolat és nemzetköziség s a többi izmusok elvek, nézetek, mind előtte és érette vívják harcukat, kelletik magukat, tetszelegnek és – az ütött-kopott és a bizonytalanság aggodalmában elkeseredett diáknak a vágyak teljesedését, közeli nagy javakat ígérnek. Szóról-szóra fogják őket. Egyszerűen kapósak lettek. Vannak tudatos kerítők és jóhiszemű vagy becsapott álmodozók. De kell az erejük. Az ifjúság elsodró viharos lelke. Vezető eleme a jövendőnek, hogy szekerükbe fogják s a szikár öklök fiatal erdejét adott jelre s adott irányba használhassák.

Igazságtalanság és végzetes félreértés volna elítélni, vagy még jóakarató szelíd fejszóvalgatások között is csak tartózkodó álláspontra húzódni. Mert észlelhető az »öregek« körében bizonyos idegesség az ifjúság mai erőteljesebb hangja miatt és mind észrevehetőbb mozgalmával szemben. Lehet, hogy a hang néha érdes és a jövőt illetőleg követelő. Lehet, hogy mozgalmainak kitetszőbb mozdulata melldöngetésnek látszott és látszik. De, ha az élet ezt az ifjúságot folyton ütötte, ha szemébe a meggyült sötétséghez is lidércfények csalogatásaival még újabb rontásokat dobnak, ha a jelen ártatlan zűrjét rikkancsolt jelszavak ordításával csak növelik, nem kell rossz néven venni, hogy az elvek, boldogító utak, irányok vásári licitációját, az ezerjót ígérő cirkuszkikáltók versengő zaját meggunva elkiáltja magát, amúgy természetesen, a bevett társadalmi kotta használata, engedelmet kérő hajlongásai nélkül s maga csíhol tüzet, hogy fáklyát gyújtson s megkezdje a maga útját.”²⁶³ Nyomatékkal érvel az ifjúság nemzetszeretete és istenhite mellett, bízik művelődési szándékában és hiszi, hogy „ez az ifjúság katolikusabb, mint ahogy látják vagy hiszik”. Szerinte ez a fiatal nemzedék éppen – a több csatornán feléje érkező – tartalmatlanság megtapasztalása által fedezte fel a nagy hiányt, az Istent. Gondolataiból világosan kitetszik, hogy tudatában van a fenyegető veszély nagyságának, szövege mégsem számonkérő, ostorozó. Prédikációi és írásai

²⁶³ Márton Áron: Pro domo. *Erdélyi Tudósító*, 1932/5. sz. 1–2.

is az ifjúsághoz való előzékeny közelítésének bizonyítékai. Kristálytisztán rámutat az „újként” tálalt eszmék hamisságára, ugyanakkor nem kötelez senkit az azoktól való elfordulásra. Egészen biztos, hogy ez a bizalomra épülő „pozitív pedagógia” minden egyébnél hatásosabb út volt a fiatalok felé.

Folyamatosan tartott nagy hatású prédikációi mellett Márton Áron az Egyetemi és Főiskolai Szakosztály életének szervezésére is különös gondot fordított. Mindenek előtt szemináriumi rendszerbe szervezte a korábban kúriákra tagolódott egyesületet, vallva, hogy ha az csak az egy helyről származó fiatalok számára nyújt találkozási alkalmat, életképtelen lesz a közös munkára. Az új struktúrában tehát már nem a földrajzi helyhez tartozás, hanem a szellemi és a vállalt társadalmi munka gyűjtötte egy csoportba az egyetemi hallgatókat. Először a szakosztály szociális szemináriumát alapította meg, mely a nagy ifjúságszervező püspökről a *Majláth-Kör* nevet vette fel. (Nem sokkal később a teljes szakosztály átvette ezt a nevet.) A szociális szeminárium alapítását valójában a mind közelebről támadó kommunista eszmék terjedésének megállítása motiválta. Erre György Lajosnak a Státus igazgatótanácsához címzett egyik levele világít rá: „A kolozsvári magyar egyetemi és főiskolai ifjúság körében a f. tanév elején egy erős marxista csoport vonta magára a figyelmet. Bizonyos elszórt jelenségek már az előbbi években mutatkoztak, de nyíltan a november elején tartott ifjúsági konferencián léptek fel először és szálltak szembe a világnézeti alapon álló ifjúsági csoportokkal. Az utóbbiak velük szemben felkészületleneknek bizonyultak. Ez készítette az Erdélyi Róm. Kat. Népszövetség főiskolai szakosztályát arra az elhatározásra, hogy Majláth-Kör címen megalakítsa a szociális csoportját. Célkitűzése röviden abban a törekvésben foglalható össze, hogy tagjai a szociológiában és a szociális kérdésekben elméletileg és gyakorlatilag kellő tájékozottságot és felvértezettséget szerezzenek.”²⁶⁴ A szociális csoport tagjai különös hangsúlyt fektettek a pápai szociális enciklika feldolgozására, a keresztény munkás fiatalok egyesületbe szervezésére, és gyakorlati munkát vállaltak a Szent Vince Konferenciák szegénysegítő akciójának keretében.²⁶⁵ A szociális csoport összejöveteleit kedd esténként tartották. Az első év első félévében az elméleti előadások után Márton Áron XI. Pius pápa *Quadragesimo Anno* című szociális enciklikájának új társadalmat alakító normáit ismertette és magyarázta részletességgel, majd Baráth Béla teológiai tanár a marxizmus alapfogalmairól tartott előadásokat. A marxista eszmék elemzése a második félévben is folytatódott, amikor Migray József *A marxizmus csődje* című könyvéről vitáztak az előadók és

²⁶⁴ György Lajos levele a Státus Igazgatótanácsához. Kolozsvár, 1932. december 28. EKSL, IV. 4/b. 404. d. 3170/1932 alapszám, iktatószám nélkül.

²⁶⁵ Vö. *Erdélyi Fiatalok*, 1932/6. sz. 115.

a hallgatók. Propagatív és gyakorlati munka is szerepelt a szeminárium tervei között. A propaganda tevékenység részét képezte a hat röpiratban kiadott *Quadragesimo Anno* című szociális enciklika – Venczel József táblázataival és grafikonjaival illusztrált – magyarázatának terjesztése,²⁶⁶ gyakorlati munkaként pedig az egységes erdélyi katolikus mozgalom megszervezésére vállalkoztak. A csoport tagjai gyakorlati munkát is vállaltak a Szent Vince Konferenciák szegénysegítő akciójának keretében.²⁶⁷

A szociális csoport életbe hívása után a tanárjelöltek csoportjának megszervezése (Pedagógiai Szeminárium) következett, mely a Majláth-Kör történetében a másik erős formációnak számított. Rajtuk kívül meglehetősen élénk tevékenységet folytatott a természettudományi szeminárium is, melynek tagjai természettudományos műveltségük fogyatékoságát önképző munka útján kívánták kiegészíteni. A Majláth-Kör keretében művészeti előadásokat és a moldvai és csángók életét bemutató előadásokat is szerveztek.

Erdélyi Iskola – újabb lehetőség a (nép) nevelésre

Egy nevelésügyi folyóirat indításának szükségességére György Lajos már 1927-ben rámutatott, de az akkori helyzet nem tette lehetővé e valós igény kivitelezését. A gondolat aztán az általa irányított Pedagógiai Szeminárium munkatervében tér vissza, s ez arra enged következtetni, hogy a folyóirat indításának ötlete – a szemináriumon belül is – tőle ered. „A Pedagógiai Szeminárium megbeszéléseinek során több ízben szóba került a nevelés szolgálatában álló folyóirat szükségessége. Ezt a tanítóság már évek óta hangoztatja s megvalósulását kívánja. A több helyről felmerült kívánság, amint értesültünk, méltánylásra talált, s már folynak a megbeszélések és az előkészületek egy olyan nevelési folyóirat megszervezésére, amely az általános és a gyakorlati pedagógián kívül főképpen a népművelést tartaná szem előtt, programot és anyagot adva az ifjúsági egyesületek egységes és eredményes működéséhez. A pedagógiai és népművelő folyóirat, amely közös nézőpont alá fogja az erdélyi magyar katolikus nevelés kérdéseit, a terv szerint évharmados megjelenéssel, füzetenként átlagos 7 ív terjedelemben október elsején indul meg” – jelezte 1933 tavaszán az Erdélyi Tudósító.²⁶⁸ A terv valóra válásáig ugyan még néhány hónapot várni kellett, de a pedagógiai és népnevelő folyóirat az előzetes elképzeléseknek megfelelően, 1933 októberében, György Lajos és Márton Áron szerkesztésében indulhatott útjára.

²⁶⁶ XI. Pius pápa *Quadragesimo Anno* című szociális enciklikájának magyarázattal ellátott magyar fordítását – A társadalmi rend megújítása címmel – a Majláth-Kör adta ki először a magyar nyelvterületen.

²⁶⁷ Vö. *Erdélyi Fiatalok*, 1932/6. sz. 115.

²⁶⁸ Pedagógiai és népművelő folyóirat. *Erdélyi Tudósító*, 1933/5. sz. 309.

A Majláth-Kör munkáját figyelemmel kísérve jól mutatkozik, hogy a két legerősebb szeminárium élén ugyanaz a két ember állott, aki az Erdélyi Iskola szerkesztői munkáját magára vállalta, vagyis: azok indították útjára – és szerkesztették hosszú időn át – az Erdélyi Iskolát, akik a Majláth-Körben is legaktívabb szervezőmunkát végeztek. Az is látszik, hogy György Lajos és Márton Áron Erdélyi Iskolánál kifejtett tevékenysége tulajdonképpen az általuk irányított szemináriumi munka „folytatása” volt – György Lajos ugyanis a folyóirat pedagógiai részének szerkesztését, Márton Áron pedig a második nagy egység, a népnevelés-rész szerkesztői munkálatait vállalta fel.

Az Erdélyi Iskola 1940 tavaszáig folyamatosan megjelent, ekkor – elsősorban a háborús viszonyok miatt – kétéves kényszerszünetre lett ítélve. 1942-től újra életre kelt, de az 1944 április-júniusi vaskos füzetel végleg eltűnt a palettáról. Meg kell említeni azt is, hogy 1947-ben Márton Áron püspök még tett egy kísérletet arra, hogy a sajtó kínálta lehetőségeket felhasználva is „nevelje” a népet, de próbálkozása nem járt nagy sikerrel. *Az erdélyi iskola időszerű feladatai* címmel általa szerkesztett és saját kiadásában megjelentett kis brosúra már csak szellemiségében emlékeztetett korábbi, igen nívós folyóirat-elődjére. A gondolatok, tervek, s mindenek előtt a sorokból sugárzó biztatás, a töretlen hit kétség kívül a „régii” Márton Áront közvetítette, de az egyre súlyosbodó politikai helyzetben, sokféle teendőktől elfoglaltan, és szerkesztőtársak nélkül az ő kezdeményezése sem jutott túl az első lapszámon.

Az Erdélyi Iskola háború előtti 28, majd az 1942-es újraindulás utáni kilenc füzete többféle szerkesztő- és kiadóváltást is megért.

Az Erdélyi Iskolát az iskolai és az iskolán kívüli (nép)neveléssel foglalkozó írások osztották két részre, nagyjából azonos terjedelmet foglalva el az egyes lapszámokban. A két nagy egységet az általában külföldi vonatkozású információkat tartalmazó *Kisebb közlemények*, a *Könyv- és Folyóiratszemle*, valamint a főképpen hazai eseményekre felhívó vagy azokról tudósító, s egyéb itthoni tematikájú közleményeket hozó *Hírek*-rovat választotta el. Az első részben már az első dupla számtól jelen volt a *Módszertan* (a második évfolyam elejétől *Hogyan tanítsunk?*) és a *Nyelvünk és Kultúránk*-rovat, majd a második füzettől jelentkezett a *Neveléstörténet* című rovat is. A kor pedagógiája által hangoztatott családi érzés nevelése, egyáltalán a családi nevelés segítése céljával indították a szerkesztők a második évfolyam első számától a *Szülők Iskolája* címet viselő rovatot.

Az Erdélyi Iskola beköszöntő írásának második mondata már utal arra, hogy az Erdélyi Iskola nem csak az iskolai oktatás-nevelés kérdéseit kívánja felvállalni, hanem az ezeréves intézményt „kiszélesedett hivatásának betöltésére” is edzeni akarja azt. A „kiszélesített

iskola” programját Márton Áron hirdette meg az 1933-as gyergyószentmiklósi nagygyűlésen, majd – az ott elhangzott beszéd írott változatának közlésével – az Erdélyi Iskola első lapszámának hasábjaián is.²⁶⁹ Márton Áron az iskolán kívüli népművelést visszakapcsolja az iskolához és annak „kiszélesített” programjába utalja. Az ő alapállása is a megértés; megérti a „gyökértelenül, a vallásos talajból kiszakadva, romboló eszmék hatásán a romlás lejtője felé sodródó” ifjúságot, hiszen jól tudja, hogy a harmincas évek elején fiatalkorukat élők éppen a háború véres éveiben léptek a világba, és önhibájukon kívül jutottak sorsukra. Nem ostromozni, hanem felemelni akarja ezt a generációt, megteremtve számára is a korábban elmulasztott tanulás lehetőségét. Feléjük – és minden erdélyi magyar ember felé – kéri kitárni az iskolák ajtóit. Nem egyesekben vagy kisebb csoportokban, hanem az egész erdélyi népben gondolkodik, és példaképként a dán prédikátort, Grundtwig Frederic-et állítja a nevelők elé, aki „vállon ragadta és felrázta az elalélt nemzetet”. A követésre érdemesnek tartott külföldi modellekhez hasonlóan Márton Áron az erdélyi magyar népművelést is csak vallásos alapon tudja elképzelni. Ezért a népművelő intézmények sorában első helyen említi az egyházat, s csak utána sorolja az elemi iskolát, illetve az értelmiségiek által felismert számtalan nevelési lehetőséget.

Miképpen az iskolát is „kiszélesíti”, kiszélesíti a nevelői rend feladatkörét is, így a „hivatalos” munkán kívül sokkal többet vár el tanítótól, tanártól, paptól egyaránt.²⁷⁰ „Tudom, hogy mindez munkatöbbletet, több fáradságot, az eddigiek mellett újabb megterhelést jelent. Anyagi hasznon nincs belőle, sőt gyakran anyagi áldozatot is fog követelni. Azonban ha a süllyesztés felé veszedelmesen lökődő népünket meg akarjuk menteni és a saját kötelességünket nem akarjuk megint letagadni, vállalnunk kell” – biztatott. A munkatöbbletet tehát egyértelműen „kötelességnek” nevezi és ennek vállalásához – abban az elkeseredésre „jogosító” időben – épp a lelkesedést nevezi meg bátorító erőként: „Erőnk a lelkesedés. És ez mindenható! Ha a lerongyolódott magyar értelmiség, a tizenöt év nélkülvizsgálattal megkínzott tanár- és tanítóttestülettel az élen felismeri hivatását, ez a csupa rongyos, de lázasszemű kis csapat a világ egyetemes borulatában is olyan keresztény életet fog itt felszítani, hogy nincs az alvilágnak az a vihara, amely be tudja kormozni, s egy népet olyan mélyre vert ezerágazású

²⁶⁹ Márton Áron: A kiszélesített iskola. *Erdélyi Iskola*, 1933/34. 1–2. sz. 5–8.

²⁷⁰ Az Erdélyi Iskola lapjain sokszor megjelent ez a gondolat. Az 1942-es újraindulás visszatekintőjében is ez kerül központi helyre: „Egyébként is a nevelői rend a kisebbségi Erdélyben mindennek előfeltétele. Nélkülük nincs társadalmi szervezet, gazdasági mozgalom és, természetesen, hogy nincs művelődési élet. A nevelői rend vezető értelmiségünk törzse, egész népközösségi életünk felelőssége az ő vállukon nyugszik: a kisebbségi időszakban a pap nemcsak pap, a tanító nemcsak tanító, a tanár nemcsak tanár, hanem betölt sok olyan funkciót is, amelyet ma már a közigazgatás és az újonnan alakult társadalmi szervezetek töltenek be.” (Venczel József: Az Erdélyi Iskola. *Erdélyi Iskola*, 1942/2. sz. 180–182.)

gyökérről fog megkötni, hogy apái földjéről sem történelmi földindulások, sem gonosz szándékú politikai szelek nem tudják eltépni.”²⁷¹

Márton Áron az általa meghirdetett népnevelési terv szolgálatába állította az Erdélyi Iskola második részét, abban füzetenként hat-hat előadásvázlatot és különféle tanácsokat hozva az iskolán kívüli nevelést felvállalóknak. Ő nem tapogatózott, vizsgálódott, érdeklődött a helyes irány felől, hanem kész tervvel állt elő, azt kínálván fel pedagógus- és paptársainak.²⁷²

A népnevelésben következetesen alkalmazott két gyakorlati szempontot: 1. A nép lelki világképe egyszerű, de nagyfokú igényesség jellemzi. A népnevelőtől világos, szabatos és magyar beszédet kíván, mert a kritikai szellem azonnal megérzi a készületlenséget. Szakítani kell tehát a népnevelési primitivizmussal, a nyegleséggel. A népnevelés mint alkotó szellemi munka nehéz, igényes és körültekintő gondosságot és felkészülést kíván. Lelkiismeretességet az anyag megválasztásában és művészetet annak közvetítésében – ezt az Erdélyi Iskola szerkesztésében messzemenően megvalósította. Az értéket kereste és adta tovább, az emberi szellem időtálló eredményeit. 2. Másik szempontja a népnevelő szellemi magatartására vonatkozott. A nép nyelvében, zenéjében, költészetében, díszítőművészetében, építésmódjában, közösségi életformájában, gondolkodásában, világnézetében az ősi magyar kultúra emlékeit őrzi és továbbítja. A magyar hagyományoktól idegen lelkülettel rontás nélkül nem lehet közeledni a néphez. A népnevelőnek erősítenie kell a gyökereket, miközben a műveltség terén haladást hirdet.

Márton Áron szerint a népművelés feladatainak megvalósítására elsősorban az egyház hivatott. Ezt bizonyítja az egyház több évszázados praxisa is. „A nép, amelyik a természetben él, és a természet erőit közvetlen közléről szemléli, lelke mélyén mindig vallásos. (...) Ha jót akarunk, ne rontsuk mi se őt. Népművelést csak az csináljon, aki maga is lelke mélyéig vallásos.”²⁷³ Másodsorban az elemi iskola az a természetes alap, melyre a népnevelés ráépülhet. Sem a templom, sem az iskola önmagában nem elég, sem a pap, sem a tanító nem tett meg kötelességét, ha az iskola, illetve a templom falai közt marad. A nevelés mind az iskolában, mind az iskolán kívüli népművelés keretében csak akkor eredményes, ha támogatja a családot. A nevelőnek, bármilyen címen és bárhol működjenek, tisztában kell lenniük az erdélyi iskola sajátos hivatásával, minden egyes iskolának és minden egyes nevelőnek az előírásokkal meghúzott munkakörön túl a lehető legnagyobb sugarú területet kell átfognia, hogy megtegye

²⁷¹ Márton Áron: A kiszélesített iskola. *Erdélyi Iskola*, 1933/34. 1–2. sz. 8.

²⁷² Az első rész mondanivalójában szorosan összefüggött a népnevelési rész anyagával. Mindkettő keretében gondoskodtak arról, hogy a kevés jövedelmű tanítók, tanárok és papok olyan általános ismeretekhez, új tudományos eredményekhez jussanak, melyeket csak más szakkönyvekből szerezhetnének meg.

²⁷³ Márton Áron: A kiszélesített iskola. *Erdélyi Iskola*, 1933/34. 1–2. sz. 9.

azt a kötelességét, melyet helyzetünk és az idők parancsolnak. A népnevelés harmadik tényezője a társadalom értelmiségi rétege. Az értelmiségi kötelessége szerzett tudását népe érdekében önzetlenül értékesíteni. „Ha nem lesz vezető rétegünk, mely az erkölcsi felelősség eleven tudatával él és tanít a nép között, s ha népünk, tudatlansága következtében, a hajszás életversenyen alul marad, ha műveltségében megfogyatkozik, ha múltjának az emlékeit nem tudja átvenni, s nem lesz számára lehetséges, hogy belső gazdagságának kibontott pompázatában rangosan, egyenlő félként jelenhessék meg a többi népek között, a kultúrtenyészet kellős közepén bűnökbe nyomorodik, lelkileg is elbitangolódik.”²⁷⁴ Az egyesületek nem járhatnak külön utakon, a gazdasági és közművelődési szervek nem követhetnek külön célokat, amint nem lehet eziránt közömbös a sajtó sem. Az EMKÉ-nek (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület) lenne feladata, hogy a különböző szervezeteknél folyó népnevelői munkát irányító módon kézbe vegye, az egyetemes érvényű szempontokat világosan megfogalmazza, a tennivalókat felmérje, tervet készítsen, a végrehajtáshoz eszközöket adjon és a munkát számon kérje. Az Erdélyi Iskola kezdettől fogva ennek a központosító szándéknak a szolgálatában állt, megfelelő közművelődési anyaggal látta el az egyesületeket, ápolta a közösségi lelkiületet.

A *Templom és iskola* című írásában Márton Áron Erdély figyelmét a kereszténységben és az európai kultúra tekintetében nagyobb jártassággal és mélyebb kereszténységgel rendelkező Nyugatra, Dánia példájára, a népművelés hazájára tereli, ahol a világon elsőnek honosították meg a népművelést a társadalom és a nemzet kulturális életében. Dánia értette meg először, hogy azok az erkölcsi és tárgyi ismeretek, amelyeket egy gyermek tizennégy éves koráig, az elemi iskola elvégzéséig megtanul, nem elégségesek ahhoz, hogy mint felnőtt ember – éljen bár a legegyszerűbb életkörülmények között is – akár egyéni, akár társadalmi feladatokban bővelkedő útjain a családját vagy a társadalmat megfelelőképpen szolgálni tudja. „A nevelés felmérhetetlenül nagy horderejű ügye megérdemelné, hogy a külföldi példával – mutatis mutandi – kísérletet tegyünk. (...) Az anyagiaknak igen szűkén vagyunk, de azt hisszük, egy jól átgondolt terv megvalósítható volna és megérné az áldozatot.”²⁷⁵

Ez az írás csupán gyorsfényképet készített Márton Áron 1930–1938 közötti kolozsvári ifjúságnevelő és lapszerkesztő munkásságáról, az akkor megfogalmazott gondolatairól, az talán így is jól látszik, hogy mindkét irányú tevékenysége és az erdélyi magyar nép

²⁷⁴ György Lajos: Márton Áron – Erdély nevelő püspöke. *Erdélyi Iskola* 1938/39, 5–6. sz.

²⁷⁵ Márton Áron: A tanító munkája és kenyere. *Erdélyi Iskola* 1936/37, 5–6. sz.

felemelésének céljával publikált írásai meghatározóak voltak az erdélyi magyar egyetemi ifjúság helyes úton maradása és az értelmiség önmagára találásának és szerepvállalásának tudatosítása szempontjából.